

BURGESIA I NOBLESA A REUS. EL CAS DE SALVADOR MARCH I BELLVER (1718 - 1787).

Salvador-J. Rovira i Gómez.

Per participar en el II Congrés d'Història Moderna de Catalunya, dedicat a l'època de Carles III, he escollit la figura i les realitzacions del reusenc Salvador March i Bellver, i això pel fet que el seu pas per aquest món quasi coincideix amb el del monarca, la mort del qual hom commemora (1).

1. Salvador March i la seva família.

Els antecedents familiars. Els March, de Reus, descendeixen de Benet March, pagès d'Esparreguera, i de la seva esposa Dorotea. El matrimoni tingué, com a mínim, tres fills: Josep, Salvador i Francesc. L'hereu Josep, botiguer de teles, restà a Esparreguera, però Salvador i Francesc es traslladaren a Reus on s'establiren com a velers i es mullereren. Salvador contragué matrimoni, l'any 1702, amb Maria Bellver, filla de Josep Bellver, paraire de Reus (2), i Francesc ho féu, sis anys més tard, amb Josepa Roger, filla de Josep Roger, notari de Riudoms (3).

Del matrimoni entre Salvador March i Maria Bellver van néixer, almenys, quatre filles -Maria Rosa, Teresa i Francesca- i un fill: Salvador March i Bellver. Maria va casar, l'any 1720, amb el botiguer Pau Miró i Claveguera, fill de Josep Miró, paraire de Reus (4); Rosa es maridà, l'any 1745, amb Antoni Sabater i Casas, negociant (5); Teresa contragué matrimoni, el 1571, amb Jeroni Bages, apotecari de Riudoms (6), i Francesca prengué com a marit, l'any 1753, Pere Milà, botiguer de roba de Reus (7).

1.- En l'estudi dels March, de Reus, ens han precedit M. Lopez Izquierdo amb la seva tesi de llicenciatura *Comercio catalan del siglo XVIII: ejemplo de la casa March de Reus (1749-1773)*, setembre del 1972; Laureà Pagaroles i Sabaté, *L'Aristocràcia al Baix Camp, El linatge Torrell, Folc i Nicolau (1484-1984)*, Reus (Centre de Lectura), 1984, i Manuel Arranz i Joan Foguet, *El palau Marc, Els March de Reus i el seu palau a la Rambla de Barcelona*, Barcelona (Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura), 1987.

2.- Arxiu Històric de Tarragona (A.H.T.), Man-Not., 4707, fol. 222.

3.- A.H.T. Man-Not., 4707, fol. 294.

4.- A.H.T. Man-Not., 4707, fol. 413.

5.- A.H.T. Man-Not., 4793.

6.- A.H.T. Man-Not., 4813, fol. 102.

7.- A.H.T. Man-Not., 4933, fol. 147.

Salvador March compagina l'ofici de veler amb els negocis i, pel que sembla, no li degueren anar malament ja que si en el moment d'establir els seus capítols matrimonials només disposava de 450 lliures -200 de la llegítima paterna i 250 del dot de l'esposa-, l'any 1720 podia donar a la seva filla Maria, en concepte de dot, 1400 lliures (8), i deixava la seva vídua en condicions se cedir al fill, l'any 1750, cinc cases al raval de Monterols (9) i de proporcionar a la filla Francesca un dot de 4.500 lliures (10).

El matrimoni March-Santgenís. Salvador March i Bellver, nat a Reus l'agost del 1718, contragué matrimoni, l'any 1737, amb Teresa Santgenís i Costabella, filla del cavaller Ignasi Santgenís, de Cambrils (11), la qual, a més del dot patern, li aportà l'herència de la seva tia Magdalena Santgenís, vídua del Dr. Francesc Olives(12). La parella fixà llur residència al casal hereditat dels Olives, situat a la plaça del Mercadal cantonada amb el carrer de Monterols -disposava de cuina rebost, menjador, sala, salonet, estudi, dues recambres, nou habitacions i les golfes (13)- allí visqué fins a l'any 1784 en què, morta l'esposa, el marit es decidí a traslladar-se a Barcelona, al palau de la Rambla de Santa Mònica, i al costat de l'hereu Francesc i la seva família, on morí el 14 de novembre del 1787(14).

Els fills del matrimoni March-Santgenís. Fills del matrimoni de Salvador March amb Teresa Santgenís foren: Francesc, Josep-Ignasi, Bonaventura, Pau, Benet i Magdalena March i Santgenís.

L'hereu Francesc va néixer a Reus el 1738 i contragué matrimoni, l'any 1766, amb Maria Francesca de Bassols i Duran, filla de Joaquim de Bassols i de Colomer, cavaller, i de Maria Francesca Duran (15).

Josep-Ignasi, nat a Reus el 1742, seguí la carrera militar i l'any 1771, essent tinent del regiment de dragons de Sagunt, estigué a punt de deixar la malícia per manca de salut (16). El 1778, contragué matrimoni amb Maria Antònia de Doyle i Guaran, filla de Miquel de Doyle, tinent coronel i comandant del tercer esquadró del regiment de dragons de Sagunt, i els seus pares, per tal que afrontés amb dignitat el nou estat, li feren donació dels drets senyorials que percebien als llocs i termes de Sant Sadurn de Garrigoles i Sant Esteve de Marenyà (17). Josep-Ignasi, l'any 1788, era sergent major del regiment de dragons de Numància i, es trobava de guarnició a Pamplona (18). En morir, l'any 1806, a Talavera de la Reina, gaudia del grau de brigadió (18).

Bonaventura, nat l'any 1753, es mullerà, el 1770, amb Isabel Virgili i Alvarez, filla de Joan Virgili, hisendat de Vila-Seca. Bonaventura fou l'únic fill que s'interessà pels negocis, al temps que vetllava pels seus interessos, cuidava els del seu sogre i atenia, quan s'esqueia, els del seu pare, per la qual cosa meresqué d'aquest la donació d'una casa i un molí d'oli a Reus i 3.000 lliures del capital que tenia col.locat en la companyia Bonaventura March i Josep Salu-

8.- A.H.T. Man-Not., 4707, fol.413.

9.- A.H.T. Man-Not., 4764, fol. 103v.

10.- A.H.T. Man-Not., 4933, fol. 147.

11.- A.H.T. Man-Not., 4793.

12.- A.H.T. Registre d'hipoteques, 16 (2), fol. 116.

13.- A.H.T. Man-Not., 5091, fol. 700.

14.- El baró de Maldà anotà el fet en el seu *Calaix de sastre* amb aquestes paraules: " *Ha mort lo Sr. March de Reus, pare de don Francisco March en la Rambla, havent-se combregat per Viàtic de la parròquia de San Just, no se si l'entrada de la nit del deu o onze d'aquest mes*", *Calaix de Sastre. I, 1769-1791*, Barcelona (Curial), 1987, p. 181.

15.- Manuel Arranz-Joan Foguet, op. cit., p. 42.

16.- A.H.T. Man-Not., 5.078, fol. 566.

17.- A.H.T. Man-Not., 5.085, fol. 266.

18.- A.H.T. Man-Not., 5.095, fol. 43v.

des, de Reus (19). El patrimoni de Bonaventura es veié incrementat, l'any 1789, amb l'hisenda del seu sogre, constituïda per 275 jornals de terra, repartits pels termes de Vila-Seca, Salou i la Pineda, i fou precisament sobre una d'aquetes finques, la de la Torre d'en Dolça, que, l'any 1796, li fou concedit el títol de baró (20).

Els altres fills de Salvador March, Pau i Benet, també sentiren l'atracció de la milícia. El primer morí l'any 1796 (21) i el segon abans del 1772; ens consta perquè aqueix any els seus pares establiren una fundació a l'església del convent de Sant Joan, de Reus, en sufragi de la seva ànima (22).

Magdalena, l'única filla del matrimoni, es maridà, l'any 1763, amb Antoni de Folch i de Peiri, hereu d'una família benestant de Vinyols, ennoblida l'any 1752 (23). Magdalena morí a Vinyols, el 4 d'octubre del 1764, deixant dues filles bessones: Mª Engràcia i Teresa (24).

2. Els negocis de Salvador March.

2.1. Arrendaments.

Dins l'activitat econòmica de Salvador March i Bellver, els arrendaments ocupen un lloc de primera categoria, especialment en les dècades dels anys cinquanta i seixanta.

En la pràctica dels arrendaments manifestà una clara especialització ja que, tret d'alguns arrendaments menors, l'activitat en aquest camp es concentra en els de les rendes de la casa ducal de Medinaceli i de l'arquebisbe de Tarragona.

Drets senyorials dels Medinaceli. Durant dues dècades llargues, obtingué repetidament els arrendaments dels drets senyorials que aquesta casa ducal percebia en els seus dominis catalans del comtat de Prades, baronia d'Entença, ducat de Cardona i baronia d'Arbeca.

Els arrendaments del comtat de Prades començaren el juliol del 1753 amb l'atorgament de poders a Gaspar Malet, corredor de canvis de Barcelona, perquè el prengués per un termini de quatre anys i un import de 13.796 lliures (25). El 6 de març, acordà un nou arrendament per quatre anys i al preu anyal de 9.250 lliures (26). L'octubre del 1765, encarregà a Salvador Casals, corredor d'orella barceloní, la licitació d'un nou arrendament; aquest cop fou establert només sobre una part dels drets senyorials, amb una durada de cinc anys i un import global de 16.100 lliures (27). March, però, pogué arrodonir l'operació ja que aconseguí que Antoni Temple, de Lleida, li cedís, per 20.500 lliures, la part de l'arrendament feta al seu favor (28).

Pel que fa a la baronia d'Entença, March n'obtingué l'arrendament durant 15 anys -del maig del 1757 a l'abril del 1772- la qual cosa li comportà un desembors proper a les 38.000 lliures (29) de les quals 12.900 corresponen al dels anys 1767 al 1772 (30).

El ducat de Cardona fou arrendat dos cops -del 1761 al 1765 i del 1765 al 1769-. El primer arrendament s'atorgà el 18 de març del 1760, davant el notari Joan Bruguera, de Barcelona, per 30.000 lliures (31). El segon presenta la particularitat de no incloure els drets de

19.- A.H.T. Man-Not., 5.086, fol. 230.

20.- A.H.T. Man-Not., 5.096, fol. 62.

21.- Manuel Arranz-Joan Foguet, op. cit., p. 46.

22.- A.H.T. Man-Not., 5.079, fol. 331.

23.- Laureà Pagarolas, op. cit., p. 47.

24.- Ibid, p. 56.

25.- A.H.T. Man-Not., 4.767, fol. 198.

26.- A.H.T. Man-Not., 4.935, fol. 89.

27.- A.H.T. Man-Not., 5.072, fol. 268.

28.- A.H.T. Man-Not., 4.767, fol. 198.

29.- Manuel Arranz-Joan Foguet, op. cit. p. 24.

30.- A.H.T. Man-Not., 5.072, fol. 268.

31.- A.H.T. Man-Not., 4.936, fol. 221.

la vila capital del domini, i per això fou atorgat amb una rebaixa de 2.500 lliures respecte de l'antecedent (32).

L'arrendament de la baronia d'Aberca va ser adjudicat a March durant dos quinquenis seguits que començaren l'any 1762 i havien d'acabar al 1771, però el duc, el 1778, va rescindir el contracte per defecte de forma (33).

Drets senyoriais del arquebisbe de Tarragona. March, l'any 1765, era l'arrendatari dels drets senyoriais del metropolità de Catalunya; ens ho demostra el fet que, com a tal, sots-arrendà a Josep Figueras, pagès d'Ager, els drets d'aquesta població durant tres anys i per 1.800 lliures (34).

L'1 de maig del 1768, per tres anys, entrà en possessió d'un nou arrendament dels drets senyoriais de la mitra tarragonina la qual cosa li comportà haver d'abonar 140.000 lliures a la tresoreria arquebisbal (35). En cloure's l'arrendament aconseguí renovar-lo per altres tres anys i pel mateix capital (36). En finalitzar el contracte el renovà per tres anys més, però aquest cop li calgué afegir 12.000 lliures ja que fou acordat en 152.000 lliures; a més d'aquesta quantitat, l'arrendatari restà obligat a fer arribar anualment al palau arquebisbal 265 quarteres d'ordi, 100 quarteres de blat, 50 càrreges de vi, 4 porcs i 180 quartans d'oli (37). En acabar, l'any 1777, el trienni, l'arquebisbe li renovà la confiança atorgant-li, un cop més, l'arrendament dels seus drets senyoriais; aquesta vegada el preu restà fixat en 172.000 lliures (38). El 6 de setembre del 1777, morí l'arquebisbe Juan Lario y Lancis (39), i la seu restà vacant; March, però, no deixà escapar l'arrendament de la mensa arquebisbal i aconseguí signar, el novembre del 1777, un conveni amb el capítol catedral tarragoní pel qual se li garantia l'arrendament durant tot el temps que vagués la seu arquebisbal a canvi del pagament anual de 57.333 lliures, 6 sous i 8 diners (40).

La consideració global dels preus dels arrendaments dels drets de l'arquebisbe de Tarragona ens fa adonar de l'augment dels preus en aquells anys ja que de 46.666, 13 s. i 4 d. anuals, els anys 1768 a 1774, es passa a 50.666 ll., 13 s. i 4 d., del 1774 a 1777, i a 57.333 ll., 6 s. i 8 d., del 1777 endavant amb un increment del 22'85 per 100 entre el primer arrendament i el darrer .

Altres arrendaments. El primer arrendament pres per Salvador March del qual tenim notícia és el del dotze que els habitants de Pradip s'autoimposaren damunt de llurs collites a fi d'atendre necessitats del municipi. L'arrendament fou acordat per un termini de tretze anys - de l'1 de gener del 1751 al mateix dia i mes del 1764- pel preu total de 3.000 lliures (41).

March i Bellver també s'interessà per la comanda d'Ulldecona. L'Any 1752 atorgà poders a Alexandre Bartra, de Saragossa, perquè li prengués l'arrendament durant un termini de quatre anys (42). Un any més tard, el 21 de novembre del 1753, encarregà a Joan Baptista Morros, notari d'Ulldecona, que, en nom seu, es fes càrrec de l'arrendament del terç de la vila

32.- A.H.T. Man-Not., 5.071, fol. 380.

33.- Manuel Arranz-Joan Foguet, op. cit. p. 29.

34.- A.H.T. Man-Not., 5.072, fol. 189.

35.- A.H.T. Registre d'hipoteques, 2 (Reus), fol. 28v.

36.- A.H.T. Registre d'hipoteques, 3 (Reus), fol. 97v.

37.- A.H.T. Registre d'hipoteques, 9 (Reus), fol. 82.

38.- A.H.T. Man-Not., 5.084, fol. 811.

39.- Emili Morera, *Tarragona Cristiana*, V, Tarragona (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV) , 1.959, P.435.

40.- A.H.T. Man-Not., 5.084, fol. 811.

41.- A.H.T. Mans-Nots., 4. 925, fol. 60 i 4.980, fol.7.24

42.- A.H.T. Man-Not., 4.766, fol. 225.

al preu anyal de 1.100 pesos (43). L'any 1753, tornà a intervenir en l'arrendament de la comanda de la capital de Montsià; aquest cop ho féu mitjançant Josep-Alexandre Bartra, de Saragossa, el qual signà, en nom de March, l'escriptura d'arrendament per un termini de sis anys i un cost anual de 2.100 lliures (44). March, en acabar l'arrendament, acoseguí que el comandador, Fr. Josep Ballester, li tornés a concedir; aquesta vegada l'operació s'acordà per un període de cinc anys, que acabà el 30 d'abril del 1764 (45).

Els sots-arrendaments. El sistema de Salvador March per tirar endavant els arrendaments que prenia era el dels rearrendats i autoritzacions a terceres persones per cobrar les rendes. Com a exemples direm que, el maig del 1757, concedí el sot-arrendament dels drets senyorialis de Tivissa, Móra i Garcia, de la baronia d'Entença, a Domènec Vila, adroguer de Reus, del 1757 al 1762 i pel preu d'11.500 lliures (46); l'octubre del 1758 atorgà poder a Josep Médico, de Falset, per cobrar en nom seu les quísties, els censos i altres drets que, com a arrendatari de la baronia d'Entença, li pertocava percebre (47). Una altra mostra la trobem el maig del 1767 en què, per cinc anys, rearrendà els drets de Móra, Garcia i Tivissa a Pere-Antoni Beltran i Francesc Bover, fusters de Tarragona, per 12.501 lliures i 8 sous (48). Respecte al ducat de Cardona, el 26 d'abril del 1761, atorgà poder al Dr. Joan Torracassana perquè en nom seu recaptés els drets senyorialis que li pertocaven com arrendador (49). Aquesta manera d'actuar es fa palesa, sobretot, en els arrendaments dels drets de l'arquebisbe de Tarragona. Tenim que els d'Ager foren rearrendats, el juliol del 1765, a Josep Figueras, pagès, durant tres anys i per 1.800 lliures (50), mentre que l'any 1770 ho foren a Antoni Verdeny, notari de la vila, a canvi de 750 lliures (51); l'acord amb Verdeny degué anar bé ja que el 1771 se li renovà el contracte per altres tres anys i pel preu global de 2.700 lliures (52). Els sots-arrendaments dels drets arquebisbals no es limitaren a Ager; així, el 9 de maig del 1774, concedí, per espai de tres anys, els de les viles i llocs de la Conca de Barberà a Josep Alfonso, comerciant de Montblanc, pel preu total de 33.000 lliures (53); el 12 de maig del 1777 foren els de Riudoms, les Borges del Camp, Cambrils, Vinyols, Montbrió del Camp, Botarell i Mont-Roig del Camp els sots-arrendats, per 19.200 lliures i durant tres anys, a Francesc Bover, Josep Comas i Josep Mallol, comerciant de Tarragona (54), mentre els de la Selva del Camp i el Brugà se'ls endugueren, pel mateix nombre d'anys i 23.400 lliures, Josep Antoni Bertran i Francesc Cases; ambdós comerciants tarragonins (55).

2.2 *Altres activitats econòmiques*

Entre els molts negocis en els quals participa Salvador March, volem fer menció del comerç d'aiguardent d'algunes de les societats en què participà, de les inversions en embarcacions, de la botiga de roba i de la fàbrica d'indianes.

43.- A.H.T. Man-Not., 4.767, fol. 306.

44.- A.H.T. Man-Not., 4.767, fol. 112v.

45.- A.H.T. Man-Not., 4.934, fol. 450.

46.- A.H.T. Man-Not., 4.771, fol. 157.

47.- A.H.T. Man-Not., 4.933, fol. 369.

48.- A.H.T. Man-Not., 5.074, fol. 141.

49.- A.H.T. Man-Not., 4.936, fol. 221.

50.- A.H.T. Man-Not., 5.077, fol. 189v.

51.- A.H.T. Man-Not., 5.077, fol. 313.

52.- A.H.T. Man-Not., 5.078, fol. 484.

53.- A.H.T. Man-Not., 5.081, fol. 255.

54.- A.H.T. Man-Not., 5.084, fol. 435v.

55.- A.H.T. Man-Not., 5.084, fol. 431v.,

El comerç d'aiguardent. L'exportació d'aiguardent fou una de les activitats importants de Salvador March des de finals de la dècada dels quaranta fins a la dels setanta com ha demostrat M. López Izquierdo en el seu estudi de l'activitat comercial de March (56). Per proveir-se d'aiguardent, entre d'altres procediments, emprava el de l'anticipació de diners a productors a canvi del posterior lliurament del seu valor en aiguardent; en aquest ordre de coses les operacions s'efectuaven de manera preferent amb pagesos residents a Cambrils, Falset, Montblanc, Vilaplana del Camp i Vimbodí (57). March no sols comprava aiguardent a altres sinó que també en fabricava; l'any 1750 tenia dues olles -de les 29 existents aleshores a Reus- les quals s'havien convertit en vuit els anys vuitanta (58).

Les societats. Salvador March participà en un bon nombre d'empreses i societats algunes de les quals ens són conegudes.

L'any 1751 figurava en una companyia establerta entre un bon nombre de comerciants de Reus per tal de negociar a Ayamonte en sardines salades i tonyina (59).

Força més important fou l'associació que establí l'any 1768 amb Cristina Andreu Tilebein, de Barcelona, ja que la companyia es constituí amb un capital de 40.000 lliures, la tercera part del qual fou aportat per March (60); s'ha de destacar que el comerç d'exportació d'aiguardent de March es realitzà principalment per conducte d'aquesta companyia.

L'abril del 1769 i per una durada d'un any, formà companyia amb Josep Miró i Pedrol, boter i comerciant reusenc, per tal de negociar amb mercaderies del país; s'establí que el capital seria de 6.000 lliures -4.000 de les quals foren aportades per March- i que la direcció la tindria Miró (61).

Amb Tomàs Pellicer, de Cadis, mantingué una llarga relació mercantil sobre la base de la remesa d'aiguardent, fruites seques, vi i mocadors. El març del 1778 passaren comptes i Pellicer resultà deutor de March per un muntant de 124.000 pesos (62).

March també fou el soci majoritari de la companyia comercial establerta a Reus sota el nom de Bonaventura de March, Saludes i cia. L'any 1784 hi tenia invertit un capital de més de 41.000 lliures (63). La companyia s'extingí amb la seva mort ja que Francesc March no volgué continuar-la i, l'any 1787, retirà el capital que havia estat del seu pare (63).

També se sentí interessat per les companyies d'assegurances marítimes. El febrer del 1772 atorgà poder al seu fill Francesc perquè el representés en la reunió de socis d'una companyia en la qual posseïa tres accions de 5.000 pesos cada una i comprés, si s'esqueïa, una altra acció (64). Cinc anys més tard tornarà a estendre poders a fill perquè en nom seu adquireixi mitja dotzena d'accions de la companyia d'assegurances que s'ha de crear a Barcelona sota la invocació de la Mare de Déu de la Mercè, Sant Antoni de Padua i Sant Ramon de Penyafort per un termini de tres anys i al preu unitari de 5.000 pesos (65). La darrera notícia de compra d'accions correspon a l'any 1783 en què, de manera conjunta, Salvador March i la

56.-M. Lopez Izquierdo, op. cit.

57.- Salvador-J. Rovira, Anticipació de diners a productors d'aiguardent per part de comerciants de Reus (1750-1792) dins "Quaderns d'Historia Tarraconense VIII", Tarragona (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV), 1.988, p. 143-160.

58.- A.H.T. Man-Not., 5.091.

59.- A.H.T. Man-Not., 4.926, fol. 66v.

60.- A.H.T.Registre d'hipoteques, 1 (Reus) , fol. 30.

61.- A.H.T. Man-Not., fol. 138.

62.- A.H.T. Registre d'hipoteques, 20, fol. 198.

63.- A.H.T. Man-Not., 5.075, fol. 138.

64.- A.H.T. Man-Not., 5.091, fol. 721v.

65.- A.H.T. Man-Not., 5.084, fol. 577.

companyia de Bonaventura de March i Josep Saludes atorguen poder a Joan Alexandre de Larrad perquè els compri tres accions per a cadascun en una companyia d'assegurances (66).

Les barques. La barca és un dels elements importants de l'activitat comercial del set-cents català, per això no ha d'estranyar que March hi subscrivís participacions i lliurés diners a patrons en les modalitats de canvi marítim i diners a la part. L'any 1785, era copropietari d'un total de 28 barques en la meitat de les quals havia pres un setzè i en l'altra meitat un trenta-dosè, aquestes parts li havien representat una inversió d'11.839 lliures a les quals s'han d'afegir 1.308 lliures deixades a la part i 1.470 lliures donades a canvi marítim (67). A més cal sumar-hi les deu accions de 100 lliures subscrites en la societat de la balandra Mare de Déu de la Misericòrdia, armada en cors pels reusencs l'any 1780 (68).

La botiga. A Reus, conjuntament amb Domènec Gual i Pere Milà, botiguers, posseïa una botiga -activa a començaments dels anys cinquanta- sota el nom social de March, Gual i Milà. La botiga, a la pràctica, era una societat familiar ja que Pere Milà i Salvador March eran cunyats. En el balanç de l'any 1784 el capital de March a l'empresa era de 16.244 lliures (69).

La fàbrica d'indianes. Els darresrs anys de la seva vida, Salvador March se sentí atret per la fabricació d'indianes i es decidí a fer bastir una fàbrica tèxtil a l'hort del Camí Vell de Tarragona. Com a prat per a blanquejament de les peces fabricades destinà quatre jornals i mig d'una vinya que en tenia set, situada a la partida de les Quarterades. La fàbrica degué restar enllestida a meitat del 1787 ja que, el 15 de juny, March convingué amb Joan Ricon, comerciant de Reus, l'establiment d'una companyia per tirar-la endavant. El conveni es féu per un termini de set anys i tres mesos, és a dir, fins al darrer dia del desembre del 1794. Tot just signat l'acord morí Salvador March i ambdues parts convingueren en l'establiment d'un nou pacte, signat el 2 de desembre a l'hostal del Quimet de Santa Maria de Cervelló. El capital de l'empresa era de 43.320 lliures de les quals 37.041 pertanyien a Francesc March (70).

3. La inversió dels guanys.

El comerç de productes agraris i els arrendaments de drets senyorials deixaren a March un marge de beneficis elevat que sovint invertí de manera pràctica -compra de senyories, adquisició i millora de finques, inversions en societats- i en altres ocasions no tant -donacions i pagaments de legítimes als fills, compra de privilegis nobiliaris, construcció del palau de Barcelona.

Adquisició de senyories. A Salvador March del món feudal, fins al 1760, només l'interessà l'arrendament dels seus drets senyorials, però d'aquell any ençà també l'atragué l'adquisició de senyories. La primera operació en aquest sentit s'efectuà l'agost del 1760 i consistí en la compra, per 23.000 lliures, a Josep Galceran de Pinòs, marquès de Barberà, de la senyoria de Vilafortuny (71). La baronia meresqué de March la màxima atenció; ens ho demostra el fet que mentre el 1760 aplegaven un castell derruït i 56 jornals de terra, en bona

66.- A.H.T. Man-Not., 5.090, fol. 199.

67.- A.H.T. Man-Not., 5.091.

68.- Salvador-J. Rovira, la balandra corsària reusenca Mare de Déu de Misericòrdia (1780), dins "*Universitas Tarraconensis*", IX (1987) 229-223.

69.- A.H.T. Man-Not., 5.091, fol. 722

70.- A.H.T. Man-Not., 5.094, fol. 603.

71.- A.H.T. Man-Not., 5.073, fol.

part erms, una premsa de lliure, tres corrals de bestiar i el castell en perfecte estat d'habitabilitat (72).

A la baronia de Vilafortuny s'afegi, el novembre del 1770 la de Biosca i la meitat dels drets de molta dels trulls i molins de Taltaull, Massateres i Palau, adquirits, per 61.400 lliures, a la marquesa de Blanes (73).

L'expulsió del jesuïtes i la venda del seus béns per la Corona li possibilità fer-se amb noves senyories. En aquest sentit, l'any 1773, adquirí, per 235.000 lliures, un lot provinent del convent barceloní de Betlem que comprenia les senyories de Sant Quim de Freixenet, Vilanova de Sau, Castelladral, Su, Valldeperes, Oriols, Sant Martí, Creixell, Ronda de Barà i Masnou (El Catllar) (74).

Des del primer moment, March tingué cura de no desapropiar cap ni un dels drets que com a senyor, li corresponien i per això es preocupà d'establir els capbreus corresponents. Els de Sant Quim, Freixenet i Montfalcó el Gros, forem realitzats el desembre del 1774 (75), mentre els de Su, Castelladral, Valldeperes i Oriols es dugueren a terme l'estiu del 1777 per part dels jutges Marià de Cabanes, de Solsona, i Joan Antoni Torras, de Cardona (76).

Les rendes de les senyories no eren recaptades directament per March ans arrendades. Pel que fa a la baronia de Biosca sabem que l'any 1771 fou arrendada a Josep Comalada, pagès de Puigverd, durant cinc anys i pel preu total de 8.400 lliures (77). De l'1 de maig del 1773 fins a la mateixa data del 1777, l'arrendament estigué en mans de Joan Boladeras, comerciant de Solsona, i Francesc Carbonell, calceter de Tàrraga, els quals hagueren de pagar 7.230 lliures (78). Desconeixem l'import de l'arrendament del 1777 al 1781, però el d'aquest any fins al 1785 s'acordà a favor de Josep Alfonso i Josep Ortega, comerciants de Montblanc i Reus, respectivament, en 8.550 lliures (79).

L'arrendament dels drets, del mes i altres emoluments de Creixell, Roda de Berà i Masnou estigué, del 1774 fins al 1782, en poder de Salvador Mercader i Josep Rovellat, pagesos de Creixell, a canvi de 21.180 lliures (80). L'arrendament del termini comprès entre 1782 i 1786 se l'endugué, per 11.000 lliures, Miquel Garriga, comerciant de Bràfim (81).

De Vilafortuny sabem que, el juny del 1778, foren arrendades les parts de grans, menys la verema, per un termini de cinc anys i 1.500 lliures a favor de Josep Jardí i Tous, pagès de Cambrils (82). En acabar l'arrendament se n'establí un altre, més favorable al senyor ja que els nous arrendataris -Joan Martí i Josep Canyelles, pagesos de Cambrils- acceptaren pagar 1.700 lliures per només quatre anys (83).

L'ennobliment. Com tants altres burgesos enriquits i ben relacionats, March sentí la pruija de l'ennobliment i començà un procés que el dugué a obtenir el privilegi de noble de Catalunya el 14 d'octubre del 1773. Passos previs foren l'obtenció del títol de ciutadà honorat,

72.- A.H.T. Man-Not., 5.091, fol. 723v.

73.- A.H.T. Man-Not., 5.091, fol. 727.

74.- A.H.T. Mans-Nots., 5.079, fol. 203; 5.080, fols. 85, 319v., i 494; 5.081, fol. 1, i 5.091, fol. 727.

75.- A.H.T. 5.081, fol. 521v.

76.- A.H.T. 5.109, fol. 201.

77.- A.H.T. 5.078, fol. 252.

78.- A.H.G. Registre d'hipoteques, 7 (Reus), fol. 72.

79.- A.H.T. 5.088, fol. 588.

80.- A.H.T. 5.081, fol. 268, i 5.086, fol. 62.

81.- A.H.T. 5.089, fol. 135.

82.- A.H.T. 5.085, fol. 486.

83.- A.H.T. 5.088, fol. 574.

el 25 de novembre del 1751, i el de cavaller, el 7 d'octubre del 1773 (84). La promoció nobiliària li representà una inversió de 15.000 rals, pel que fa al títol de ciutadà, i fer-se càrrec de l'extens i heterogeni lot de les senyories dels jesuïtes de Betlem que altrament haurien hagut de ser venudes per parts (85).

Adquisició i millora de finques. Salvador March i la seva esposa heretaren dels seus pares i d'una tia un conjunt de finques als termes de Reus i del Territori de Tarragona les quals, plegades, sumaven 89 jornals i mig de terra, tots de secà menys quatre que eren d'horta. El matrimoni afegí a l'hisenda heretada altres 36 jornals la compra dels quals, entre el 1752 i el 1783, els suposà una inversió de vint milers de lliures (86). El més remarcable, però, és la conversió que es féu d'una part de les terres heretades i comprades, a l'extrem que de l'hort inicial de quatre jornals -sense casa ni parets que el tanquessin- es passà a deu horts -tots closos i amb casa per l'hortelà que els havia de treballar- els quals aplegaven un total de 51 jornals de terra. No cal dir que la reconversió i millora de les terres implicà una forta inversió de diners ja que suposà rodejar de parets deu finques, bastir deu cases, construir recs, obrir una mina i recompondre'n una altra de vella (87).

El palau de Barcelona. El casal de la rambla barcelonina de Santa Mònica, obra de Joan Soler i Faneca, és la manifestació en pedra de l'ascens social de Salvador March, i suposà una inversió considerable de diners ja que per a finançar-lo no n'hi hagué prou amb els guanys de la participació en la companyia March-Tilebein que, en principi, li foren destinats (88).

Llegítimes i donacions als fills. La consideració dels capítols matrimonials, donacions i disposicions testamentàries del matrimoni March-Santgenís ens permeten assegurar que lliuraren als seus fills, pel cap baix, un total de 86.800 lliures a les quals s'han d'afegir diversos immobles, pensions i les rendes de les senyories de Marenyà, Garrigoles i les Olives (89).

Cloenda.

Salvador March, per les seves aptituds econòmiques, se'ns presenta com un prototipus de la burgesia mercantil catalana del set-cents en general i del Camp de Tarragona en particular ja que forma part del grup força nombrós de captarragonins d'origen menestral o pagès que sabé aprofitar les possibilitats del segle XVIII per situar-se al capdamunt de la seva classe social i que, en alguns casos, no parà fins a assolir els rengles inferiors de la noblesa com, per exemple, els reusencs Aixemús, Bofarull, Freixa, Garcia, Miró, Sunyer i Vignau; els tarragonins Cases i Morones; el vallençs Baladrich, Ixart i Veciana, o el Martí d'Altafulla.

Malgrat l'ennobliment, Salvador March no deixà de ser un burgès ja que l'única cosa que en veritat li interessava de la condició de noble era el reconeixement públic del qual es considerava mereixedor pels seus èxits econòmics indiscutibles.

84.- Francisco Morales *Privilegios nobiliarios del principado de Cataluña*, Dinastia de Borbon (1700-1838), "Hidalguia", 131 (1975), p.625.

85.- Manuel Arranz-Joan Foguet, op. cit. 35.

86.- A.H.T. Mans-Nots., 4.766, fol. 239; 4.816, fol. 159; 4.937, fol. 146; 4.823, fol. 29; 5.073, fs. 102v. i 379; 5.084, fol. 765v. 5.090, fols. 369 i 422.

87.- Com a indicació direm que l'arrendament de la mina vella costà 14.000 lliures.

88.- Pel que fa al palau March vegeu Manuel Arranz-Joan Foguet, op. cit.

89.- Magdalena i les seves filles: 12.600 ll.; Josep-Ignasi: 7.200 ll.; Bonaventura: 28.000 ll. i Pau: 39.000 ll.